

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

**ПРАВА НАЦИОНАЛНИХ
МАЊИНА
У УСТАВНОПРАВНОМ
СИСТЕМУ РЕПУБЛИКЕ
СРБИЈЕ**

ПРАВА НАЦИОНАЛНИХ
МАЊИНА У УСТАВНОПРАВНОМ
СИСТЕМУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SCIENTIFIC CONFERENCES

Book CLXXVII

DEPARTMENT OF SOCIAL SCIENCES

Book 42

COMMITTEE FOR NATIONAL MINORITIES AND HUMAN RIGHTS STUDIES

RIGHTS OF NATIONAL MINORITIES
UNDER THE CONSTITUTIONAL
SYSTEM OF THE REPUBLIC OF SERBIA

PROCEEDINGS OF THE ROUND TABLE HELD ON NOVEMBER 27, 2017

Accepted for publication at the 7th Session of the Department of Social Sciences, held on September 25, 2018, after being reviewed by Academician *Tibor Varady*, Professors *Marijana Pajvančić*, *Dragoljub B. Đorđević*, *Miodrag Jovanović*, *Branko Čupurdija*, *Biljana Sikimić*, PhD and *Mladena Prelić*, PhD

Editor
Academician
TIBOR VARADY

BELGRADE 2019

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНИ СКУПОВИ

Књига CLXXVII

ОДЕЉЕЊЕ ДРУШТВЕНИХ НАУКА

Књига 42

ОДБОР ЗА ПРОУЧАВАЊЕ НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА И ЉУДСКИХ ПРАВА

ПРАВА НАЦИОНАЛНИХ
МАЊИНА У УСТАВНОПРАВНОМ
СИСТЕМУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

ЗБОРНИК РАДОВА СА ОКРУГЛОГ СТОЛА ОДРЖАНОГ 27. НОВЕМБРА 2017.

Примљено на VII скупу Одељења друштвених наука 25. септембра 2018.
године на основу рецензија академика *Тибора Варадија*, професора
Маријане Пајванчић, *Драгољуба Б. Ђорђевића*, *Миодрага Јовановића*,
Бранка Ђујурдије, др *Биљане Сикимић* и др *Младене Прелић*

У р е д н и к
академик
ТИБОР ВАРАДИ

БЕОГРАД 2019

Издаје
Српска академија наука и уметности
Београд, Кнеза Михаила 35

Лектура
Невена Ђурђевић

Коректура
Весна Шубић

Технички уредник
Никола Стевановић

Тираж 300 примерака

Штампа
ЈП Службени гласник

САДРЖАЈ

<i>Предговор – Тибор Варади. . . . .</i>	<i>7</i>
<i>Тамаш Корхеџ, Неитериторијална самоуправа у Србији – 15 година усавршавања правног оквира културне аутономије . . . . .</i>	<i>9</i>
<i>Tamás Korhecz, Non-territorial Self-Governance in Serbia – 15 Years Long Evolution of the Legal Framework of Cultural Autonomy. . . . .</i>	<i>28</i>
<i>Горан Башић, „Културна аутономија“ националних мањина у Републици Србији . . . . .</i>	<i>29</i>
<i>Goran Bašić, National Minorities “Cultural Autonomy” in the Republic of Serbia . . . . .</i>	<i>42</i>
<i>Зоран Павловић, Службена употреба језика и писама националних мањина . . . . .</i>	<i>43</i>
<i>Zoran Pavlović, Official use of Minority Languages and Scripts . . . . .</i>	<i>61</i>
<i>Милош Миленковић, Заједница немајеријалног културног наслеђа мањина у Републици Србији – прилике и препреке . . . . .</i>	<i>63</i>
<i>Miloš Milenković, Opportunities and Obstacles to Minority Intangible Cultural protection in Serbia . . . . .</i>	<i>69</i>
<i>Петар Теофиловић, Трендови у области права националних мањина у Србији. . . . .</i>	<i>71</i>
<i>Petar Teofilović, Some Trends in the Area of Minority Rights in Serbia . . . . .</i>	<i>81</i>

Ксенија Марковић, Јовица Павловић, <i>Територијална или културна аутономија за националне мањине? Студија случаја Републике Србије</i>	83
Ksenija Marković, Jovica Pavlović, <i>Territorial or Cultural Autonomy for National Minorities? A Case Study of Serbia</i>	98
Дубравка Валић Недељковић, <i>Медији на језицима националних мањина у Србији од Устава и законских норми до свакодневице</i>	99
Dubravka Valić Nedeljković, <i>Media in Minority Languages in Serbia, from the Constitution and Legal Standards to Everyday Life</i>	112
Александра Боснић Ђурић, <i>Обликоворна моћ културе и могућности креирања интеркултурне сензибилности у глобализованом свету</i>	113
Aleksandra Bosnić Đurić, <i>Shaping Power of Culture and the Possibility of Creating Intercultural Sensibility in a Globalized World</i>	123
Зоран Лутовац, <i>Перспектива интеркултуралности у контексту перцепције грађана Србије о националним мањинама, суседима и имигрантима</i>	125
Zoran Lutovac, <i>Perspective of Interculturalism in the Context of Serbian Citizens Perceptions on Ethnic Minorities, Immigrants and Neighbors</i>	139
Бранимир Стојковић, <i>Појраничје, мањине и међукултурно комуницирање</i>	141
Branimir Stojković, <i>Boundary, Minorities and Intercultural Communication</i>	151
Сања Лазаревић Радак, <i>Сто година (не)толеранције: националне државе, хибридности и балканизација</i>	153
Sanja Lazarević Radak, <i>Hundred Years of (In)Tolerance: National States, Hybridity and Balkanization</i>	165

ПРЕДГОВОР

Према речима чувеног француског писца Албера Камија (Albert Camus) демократија није закон већине, већ заштита мањине. Норвешки драмски писац Хенрик Ибсен (Henrik Ibsen) иде корак даље. Према њему, мањина је увек у праву.

Није сигурно да је мањина увек у праву, али је тачно да се оправдани захтеви мањина чешће негирају, него оправдани захтеви већине. И то нас води до сложеног питања када су мањине заправо у праву.

У овом Зборнику сакупљени су радови који су представљени на Округлом столу са називом „Права националних мањина у уставноправном систему Републике Србије“. Округли сто одржан је 27. новембра 2017. године у организацији Одбора САНУ за проучавање националних мањина и људских права. Предмет Округлог стола једна је од тема које су од посебног значаја при укључивању Србије у европске интеграције.

Неколико радова настоји да стави питање мањинских права у шири концептуални и историјски контекст, отварајући и питање перспективе њиховог развоја. У ову групу радова могао би се сврстати рад Зорана Лутовца посвећен перспективама интеркултуралности, те перцепцијама грађана Србије о националним мањинама, суседима и имигрантима. Ту спада и рад Сање Лазаревић Радак, која настоји да предочи поимања толеранције и нетолеранције током последњих сто година. У ову групу спада и рад Петра Теофиловића који настоји да прати трендове у области мањинских права у Србији, затим рад Александре Боснић Ђурић са фокусом на културу и интеркултуралну сензибилност, те рад Бранимира Стојковића који настоји да сагледа границе и међукултурно комуницирање.

Значајан број радова посвећен је специфичним конкретним мањинским правима, те одређивању њиховог домашаја. Ксенија Марковић и Јовица Павловић отварају дилему између опција територијалне и културне аутономије. Тамаш Корхеџ и Горан Башић дају анализу нетериторијалне (односно културне) аутономије у српским уставноправним оквирима. Радови Зорана Павловића, Милоша Миленковића и Дубравке Валић Недељковић испитују стање и могућности у погледу одређених кључних елемената културне (нетериторијалне) аутономије, као што су питање службене употребе језика, заштите нематеријалног културног наслеђа, те функционисања медија националних мањина.

Суживот више култура у Србији је и пожељан и могућ. То подразумева и мањинска права. Радови у овом Зборнику доприносе томе да се ова потреба схвати, као и да се јасније види која мањинска права представљају ослонац равноправног суживота у Србији.

Академик Тибор Варади

МЕДИЈИ НА ЈЕЗИЦИМА НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА У СРБИЈИ – ОД УСТАВА И ЗАКОНСКИХ НОРМИ ДО СВАКОДНЕВИЦЕ

ДУБРАВКА ВАЛИЋ НЕДЕЉКОВИЋ*

А п с т р а к т. – Међународно и домаће законодавство углавном је добро препознало значај информисања на матерњем језику, па тако и медије на језицима мањина. Међутим, оно што није дефинисано јесте шта се може сматрати медијем на језицима националних мањина. У раду се објашњавају све појединачне варијанте које подразумевају информисање на језику/језицима мањина присутне у информативној пракси Србије. Истовремено се указује на значај јасног дефинисања шта се може сматрати медијем на језику мањине/ мањина како би се ти медији могли систематично подржавати према принципу афирмативне акције и обезбедити им одрживост у врло контроверзној и хаотичној медијској сфери каква је српска.

Кључне речи: медији, мањине, информисање на језику националних мањина, Србија

НОРМАТИВНИ ОКВИР О ИНФОРМИСАЊУ НА ЈЕЗИЦИМА НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА

Међународно и домаће законодавство којим се регулишу права припадника националних заједница да буду информисани и да креирају и дистрибуирају садржаје од јавног интереса на матерњем језику и писму усаглашено је са основним принципом очувања и подстицања вредности мултикултурализма, мултиетничности и мултиконфесионалности Европе. Међународни документи из ове области уткани су и у домаће законодавство. Издвајамо само неколико најзначајнијих као што је *Директива о аудиовизуелним медијима и услугама* (Директива АВС) из децембра 2007, која представља основ за стварање ефикасног јединственог тржишта аудиодифузних медија.

Евројска конвенција о прекограничној телевизији (ЕЦТТ), усвојена 1989. године (ступила на снагу 1993. године) и допуњена 2002. године, има задатак да обезбеди да пренос услуга телевизијског програма буде у складу са њеним одредбама. Држава гарантује слободу пријема програмских услуга, укључујући реемитовање програма који су у складу са минималним правилима Конвенције.

---

* Филозофски факултет, Нови Сад

Амстердамски ујовор из 1997. године, у којем се дефинише да је „систем јавне радиодифузије у земљама чланицама директно повезан са демократским, друштвеним и културним потребама да се очува медијски плурализам“.

Прејорука о медијском плурализму и разноликосји медијској садржаја (2007) утврђује да државе чланице треба да охрабрују јавни сервис, али и друге медије, да обрате пажњу, односно промовишу мањине.

Декларација о улози медија цивилној друштва у промовисању друштвене кохезије и међукултурној дијалога (2009) и *Делокруј одговорности јавног сервиса данас и сутра*, Европске уније за радиодифузију (ЕБУ) из 1997. године. У овим документима остављена је могућност земљама потписницама да „широко дефинишу делокрут одговорности радио дифузије јавног сервиса о квалитетним програмима за све слојеве становништва, који ће задовољавати демократске, социјалне и културне потребе друштва.“

У *Устави Републике Србије* (2006), чланом 43. дефинише се слобода мишљења и изражавања али се не спецификује да је то право могуће остваривати и на матерњем језику, био то српски или један од признатих језика националних мањина. Надаље, у члану 50. „Слобода медија“ истиче се да је „свако (је) слободан да без одобрења, на начин предвиђен законом, оснива новине и друга средства јавног обавештавања“ али се не спомиње језик на којем ти медији могу деловати. „Право на обавештеност“ у *Устави*, (2006) се дефинише у члану 51. И ту нема одреднице о праву да се буде обавештен на матерњем језику. У члану 75 дефинишу се „Права припадника националних мањина“, а у ставу 3 даје се веома уопштена функционалистичка одредба да „ради остварења права на самоуправу у култури, образовању, обавештавању (прим. аутора) и службеној употреби језика и писма, припадници националних мањина могу изабрати своје националне савете, у складу са законом“. Тек у члану 81. „Развијање духа толеранције“ наводи се, иако веома уопштена, одредба према којој „у области образовања, културе и информисања (прим. аутора) Србија подстиче дух толеранције и међукултурног дијалога и предузима ефикасне мере за унапређење узајамног поштовања, разумевања и сарадње међу свим људима који живе на њеној територији, без обзира на њихов етнички, културни, језички или верски идентитет“. Дакле, иако Устав Србије (2006) донекле наводи да је једно од људских права и право на информисање/обавештавање на матерњем језику, то ни у једном члану Устава не пише на јасан и недвосмислен начин, већ је дато само уопштено и декларативно, више имплицитно него експлицитно.

У пакету медијских закона Србије из 2014. године, који чине Закон о јавном информисању и медијима, Закон о јавним медијским сервисима и Закон о електронским медијима, на непосредан и посредан начин дефинише се информисање на језицима националних мањина.

У Закону о јавном информисању и медијима (2014), у поглављу „Остваривање права на информисање националних мањина“, члан 13. дефинише непосредно и ову област: „У циљу омогућавања остваривања права националних

мањина на информисање на сопственом језику и неговање сопствене културе и идентитета, Република Србија, аутономна покрајина, односно јединица локалне самоуправе, обезбеђује део средстава, путем суфинансирања, или других услова за рад медија који објављују информације на језицима националних мањина, преко органа надлежног за послове јавног информисања“.

Закон о јавним медијским сервисима(2014) у поглављу II „Јавни интерес који остварује јавни медијски сервис“, члан 7, у тачкама 5. и 6. директно реферира на право информисања на матерњем језику:

„5) задовољавање потреба у информисању свих делова друштва без дискриминације, водећи рачуна нарочито о друштвено осетљивим групама као што су деца, омладина и стари, мањинске групе, особе са инвалидитетом, социјално и здравствено угрожени и др.;

6) задовољавање потреба грађана за програмским садржајима који обезбеђују очување и изражавање културног идентитета како српског народа тако и националних мањина, водећи рачуна да националне мањине прате одређене програмске целине и на свом матерњем језику и писму;...“

Закон о електронским медијима (2014) на посредан начин афирмише медије на језицима националних мањина. У поглављу „Пружање медијске услуге на сопственом језику“, у члану 69, наводи се да медији на језицима мањина нису обавезни да емитују и на српском језику.

Оно што је изостало у свим наведеним међународним документима, па сходно томе и локалном законодавству, је дефинисање шта се може сматрати медијем националних мањина, као и медијем на матерњем језику мањина. Медијска пракса у Србији препознаје неколико варијетета.

МЕДИЈСКА ПРАКСА У СРБИЈИ НА ЈЕЗИЦИМА НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА

У односу на власништво, а с тим у вези и уређивачку политику, односно језике на којима објављује медијске садржаје, постоји најмање шест варијетета.

а) Медији који су у потпуности форматирани и програмирани на језику националне заједнице и у којима је цео новинарски, управљачки и административно-техничко-технолошки кадар из те националне заједнице. Односно, они вишејезични у којима су сви упосленици припадници мањинских заједница. У оквиру овог варијетета постоје четири модела.

Први обухвата локалне радијске станице. Деведесетих година прошлог века још увек је, посебно у Војводини, негована наслеђена добра пракса из седамдесетих и осамдесетих година, када су у Војводини програм успешно емитовале 33 вишејезичне локалне радио-станице које су биле организоване у Удружене станице Војводине. Локалне самоуправе у Војводини (Србија) од 31. 10. 2015. више нису оснивачи локалних радио-станица на језику/језицима

националне/националних мањине/мањина, односно једнојезичних и вишејезичних емитера који су у тој средини у већини. Након доношења првих медијских закона од 2002. па надаље, у којима је јасно дефинисано да локалне самоуправе не могу бити оснивачи медија, тачније да држава не може бити њихов власник (што јесте модел добре праксе), у два наврата је спроведен процес приватизације¹. Међутим, и од 2002. до 2007. (први круг приватизације), након чега их је у етру остало 24, односно 28, у зависности од тога како се дефинише медиј мањина, и током 2015. (други приватизациони круг) овај важан процес одвијао се са низом недостатака, недоречености и понављања истих грешака. Неке локалне самоуправе су биле потпуно индиферентне према приватизацији медија чији су оснивачи. Насупрот њима, неке су биле веома ангазоване да сачувају свој локални медиј. Резултат је био погубан за локалне медије на језицима мањина. Затворени су углавном они вишејезични, који су суштински били и најзначајнији јер су промовисали мултикултурализам Војводине. Другим и последњим кругом приватизације „било је обухваћено 73 медија од којих је до 23. 4. 2016. (прим. ауторке: иако је рок био 31. 10. 2015) било продато 34, једна приватизација је већ била поништена, у 9 медија подела акција је била у поступку, у 7 је донесено решење о подели акција, 13 медија је угашено, у шест медија приватизација није успела и медији су формално угашени, али су и даље обављали делатност. Два издавача су променила делатност, а један је био у стечају. У међувремену, неки од продатих медија престали су да излазе или емитују програм, а у неким су нови власници смањили број запослених“. (Кунтић 2017:29–30). Ваља истаћи да их је од 73 који су ушли у приватизациони процес, чак 28 било на неком од језика националних мањина или су били вишејезични. До приватизације, готово 500 новинара и новинарки радило је у овим медијима, а њихов аудиторјум је био значајан и задовољавао је, у мањој или већој мери, комуникативне потребе припадника националних мањина. Сама атмосфера несигурности која у медијима на језицима мањина влада због неодговорне политике према медијској сфери још од 2002. године и доношења Закона о радиодифузији и 2003. Закона о јавном информисању, који су први дефинисали приватизацију али су непрестано опструисани нејасним дневнополитичким одлукама, може се сматрати кршењем мањинских права.

Данас, након што су завршена оба процеса приватизације, интернет је, осим делимично јавног сервиса Војводине (информише на 13 језика мањина), сасвим спорадично јавног сервиса Србије (програм само на ромском језику) и нешто традиционалне штампе, место на које су припадници националних мањина упућени да трагају за информацијама из локалне заједнице на матерњем језику.

¹ Опширније у: Валић Недељковић Дубравка, *Приватизација медија на језицима мањина – шанса или њихова Дијакрона и синхрона њерсејективна*, Значај медијског интегритета: мониторинг примене нових медијских закона у Србији: приватизација медија; ур. Дубравка Валић Недељковић. Нови Сад : Новосадска новинарска школа, 2015, стр. 32–43.

Други модел је да те медије оснива Национални савет националне мањине, чији постаје и власник. То су пре свега штампани медији, само спорадично електронски и нови дигитални медији. У Војводини се 2004. године водила опсежна дебата када је Покрајинска скупштина донела одлуку да своја оснивачка права у мањинским листовима од покрајинског значаја преноси на националне савете. Новинари у медијима на језицима националних заједница упозоравали су да се тиме не деполитизују ови медији, већ из једног облика државног власништва прелазе у други облик истог власништва, с обзиром на то да се национални савети финансирају из буџета и по Закону о националним саветима националних мањина (2009) имају како директан, тако и индиректан утицај на медије чији су оснивачи и власници. Према подацима Секретаријата за културу и јавно информисање Покрајинског извршног већа Војводине, национални савети су оснивачи и власници више од 10 медија. Када је штампа у питању, то су најутицајније новинско-издавачке куће дуге традиције у Војводини и новоосновани њузмагазини (*Мађар Со, Хетт нај, Хлас Луду, Руске слово, Либерџајшеа, Хрвајска ријеч, Буњевачке новине, Македонској виделини*). Од електронских медија то је ТВ Панон, која је најпре била основана као фондација (НВО), а потом ју је преузео Национални савет Мађара у Војводини. Подсетимо да је Закон о националним саветима националних мањина донесен 2009. године. Овим законом уређују се надлежности националних савета националних мањина у области културе, образовања, обавештавања и службене употребе језика и писма. Поводом надлежности националних савета у области јавног информисања, поред осталог, одређено је да национални савети, под одређеним условима, могу бити оснивачи установа и привредних друштава које обављају новинско-издавачке и радио-телевизијске активности (чл. 19. ст. 1), под одређеним условима могу управљати установама које су оснивачи јавних гласила, усвајати стратегију развоја информисања на језику националне мањине, у складу са стратегијом Републике Србије (чл. 21. ст. 1. тач. 1).

„Новине на језицима мањина су досад биле превасходно финансиране средствима из буџета Покрајинског секретаријата за културу и информисање. Очување већ постојећих новина на језицима националних мањина је омогућено јер је Покрајински секретаријат наставио да финансира 22 издања новина које се штампају на осам језика, и то следећи одредбе Закона о националним саветима националних мањина (2009). Међутим, због обавезе да се промени основ финансирања новина расположива средства Покрајинског секретаријата за конкурс у области информисања су шест пута мања у 2016, у односу на 2015. годину. То је довело до тога да је реализован мали број медијских садржаја на језицима мањина, и то управо у години након приватизације медија“ (Заштитник грађана 2016:15). Истовремено финансирање медија чији је оснивач национални савет пада и на терет тог савета, који због ограничених буџета често нису у могућности да то испуне. Један од сликовитих примера су новине „Руске слово, за чији излазак су потребна средства четири пута

већа од укупног буџета Националног савета русинске националне мањине, као оснивача“ (Заштитник грађана 2016:15).

Трећи модел је да оснивач и власник може бити и НВО одређене националне заједнице.

Ову могућност препознаје медијско законодавство Србије. Креатори закона су се руководили идејом да националне заједнице оснивају радијске и телевизијске станице као медије цивилног сектора који би функционисали под олакшавајућим условима. У Војводини и Србији, међутим, ова идеја није заживела у довољној мери.

Четврти модел су приватни медији који излазе/емитују искључиво на језику националне мањине. У Србији су ретки приватни медији на неком језику националне мањине. По дужини опстанка на тржишту издваја се *Чолаги кер*, магацин на мађарском који је у непрестаној финансијској дубиози. Овај податак јасно илуструје колико је мањинским медијима неизванстан комерцијални опстанак на тржишту.

б) Медији који само део свог простора, односно времена, одвајају за садржаје презентоване на језику националне заједнице и за то ангажују новинаре који припадају тој заједници или говоре језик те заједнице.

Они су организовани у посебне радне јединице или редакције које функционишу на „принципу деска“ на језицима националних заједница, имају аутономију у уређивачкој политици и фиксирани простор у штампаним медијима, а време у електронским медијима организовано по „принципу шера“. Све остале службе су језички и национално немаркиране.

На овај начин је устројен медијски јавни сервис Војводине (РТВ). Подсетимо да је обавеза јавног сервиса, као медија основаног, финансираног (претплата) и контролисаног од грађана да емитује програм за све становнике било да су већина или мањина и да задовољава потребе свих да буду информисани на матерњем језику. Тако, на пример, јавни сервис Војводине емитује чак на 13 језика – српском и националних заједница које живе на територији Покрајине, а припремају се за објављивање емисија и на бугарском и чешком језику. Бројније заједнице имају целе аутохтоне редакције у радију и на телевизији јавног сервиса које дневно производе вишечасовни информативни, културно-образовни и забавни програм намењен свим узрастима (мађарска, румунска, словачка, русинска и ромска), а друге (Хрвати, Украјинци, Македонци, Немци...) имају емисије магацинског типа у одређеним временским интервалима. Припремају их или новинари појединци који раде у оквиру неке редакције (на пример на украјинском језику се припрема емисија у оквиру редакције на русинском језику), или је реч о независним продукцијама.

Један од аргумената да се гашење локалних електронских медија на језицима мањина не може сматрати сужавањем основног права, а то је право на примање и ширење информација од јавног интереса, самим тим што јавни сервис Војводине задовољава комуникативне потребе припадника

ационалних мањина у Војводини, у суштини је погрешан. Пре свега, РТВ је регионални емитер и његова уређивачка политика није прости збир локалних информација из места где живе припадници националних мањина, већ један целовити програм општег типа са својом јасно издиференцираном структуром. Друго, јер се не може унедоглед повећавати број језика на којима ће РТВ емитовати садржаје јер напосто нема довољно времена/простора за то. Истовремено, мањине попут бугарске, влашке, албанске, бошњачке нису заступљене ни у програму РТВ и РТС (националног јавног сервиса). Стога је Заштитник грађана (2016) у својим препорукама јасно навео да „Радио-телевизија Србије треба да без одлагања омогући националним мањинама да прате одређене програмске целине на свом матерњем језику и писму, посебно на језицима оних мањина којима то није обезбеђено до сада у програмима јавних медијских сервиса“ (2016: 9).

в) Медиј који излази на већинском језику, а само неке садржаје производи и на једном или више језика националних заједница у различитом обиму, без ангажовања новинара који припремају медијске садржаје на свом матерњем језику, односно језику националне заједнице. Садржаје произведене на већинском језику преводе стручни преводиоци.

Овај модел у Србији имплементира, на пример, новинска агенција БЕТА, која је у приватном власништву. За сада су то вести само на албанском, мађарском и ромском језику (најбројније мањинске заједнице у Србији). Сервис се искључиво пројектно финансира, што указује на то да је овај модел тешко одржив на комерцијалном нивоу.

г) Медији који спорадично преводе и објављују садржаје на неком од језика националних заједница у веома ограниченом обиму, углавном искључиво информативног карактера, без јасног уређивачког концепта.

У Србији је забележено да су неке локалне радио-станице, да би се сматрале вишејезичним и имале предност при конкурисању за стимулативна, пројектна средства уводиле, најчешће, петоминутне вести на ромском језику које су емитоване, на пример, једном седмично. Програм је трајао док је било пројектне финансијске подршке, а реални учинак на подизање стандарда у области јавног информисања на језицима мањина је био изразито мали.

д) Медији који су утемељени на принципу билингвализма или мултијезичности. Сви ангажовани су припадници различитих националних заједница и чине једну редакцију. Предност за рад у оваквим медијима имају особе које су вишејезичне.

У Војводини је у оквиру локалног новосадског Радија 021 деведесетих година прошлог века, на посебној фреквенцији овог медија мешовитог власништва (тада приватно-јавно партнерство), експериментално емитован Мултирадио вишејезичних садржаја. Мултилингвални програм, иако

представља модел веома добре праксе, који доприноси подизању степена мултикултуралности и толеранције у заједници, те стимулише учење језика средине као основне алатке за боље међусобно разумевање, нестало је из етра када и донације којима је финансиран и након што је радио прешао у потпуности у приватно власништво. Комерцијализација етра не подржава овакве „експерименте“, јер такви медији имају веома ограничену, пре свега билингвалну, или чак и мултилингвалну публику. Било је још таквих покушаја али на нивоу вишејезичких емисија, на пример, мађарско-српских и то тако што је један водитељ говорио на српском а други на мађарском језику. То је било могуће у изразито билингвалним заједницама у којима су сви становници знали оба језика (на северу Бачке на пример).

ђ) Медији који нису „језички“, односно „етнички“ маркирани, већ у фокусу имају одређени садржај који се штампа/емитује на више, или на једном, језику националне мањине, на пример, искључиво верски или партијски или спортски медиј.

У Србији на том принципу функционише Радио Марија која на више језика емитује верски програм, углавном римокатоличке оријентације. У ову групу се може сврстати и верска штампа на мађарском (издавач Римокатоличка црква), словачком (издавач Словачка евангелистичка црква), русинском (издавач Гркокатоличка црква) и хрватском језику (Римокатоличка црква и неке мале протестантске верске заједнице). У ову категорију сврстава се и *Глас равнице*, гласило странке војвођанских Хрвата ДСХВ.

Увид у модалитете присутне у информативној пракси Србије указује на то да су најбројнији медији који задовољавају потребе за комуницирањем на матерњем језику они који су у потпуности форматирани и програмирани на језику националне заједнице и у којима је цео новинарски, управљачки и административно-техничко-технолошки кадар из те националне заједнице. Истовремено, будућност је ипак у вишејезичном медију који функционише на принципу шера, посебно у мултилингвалним заједницама.

Дефинисати шта се приоритетно сматра медијем националне мањине и/или и на језику националне заједнице, значајно је због могућности да се јасно и доследно примењује принцип афирмативне акције на основу којег се ови медији посебно подржавају, јер се на тај начин обезбеђује континуитет у остваривању комуникативних потреба припадника националних заједница у мултикултурним друштвима и задовољава основно људско право, а то је право на ширење/примање информација од јавног интереса.

Истовремено, како наводе у препорукама аутори истраживања „Информисање на језицима националних мањина: Предлози за нове политике деценију после“ (2017:190) важно је такође да се поштује принцип равноправности и изнађу модели „финансирања мањинских медија који ће бити оптимални са аспекта рационалности, економичности и ефикасности“ (Центар за развој цивилног друштва, 2017:190).

Препоруке за бољу праксу и одрживост медија на језицима мањина, посебно након приватизације 2015. године, која овим медијима није била наклоњена, као јавни интерес Србије дао је и Заштитник грађана Србије 2016. године. Између осталог, у овом извештају препоручује се и да:

„Министарство културе и информисања и Министарство државне управе и локалне самоуправе треба да међусобно усаглашеним предлозима медијског закона и закона који уређује делатност националних савета регулишу:

- финансирање новинско-издавачких установа, чији су оснивачи национални савети, тако да се средства потребна за очување бар једних новина на језику националне мањине добијају наменски, директно из буџета; и
- јасне критеријуме на основу којих се врши суфинансирање електронских медија националних савета, када врше „улогу локалног јавног сервиса“.

Министарство културе и информисања и Регулаторно тело за електронске медије треба да изменама и допунама прописа уреде:

- да је саставни део дозволе за емитовање програма, према основу њеног издавања, одређен проценат обавезног учешћа програма од јавног интереса и на језицима националних мањина; и
- обавезу медија да приликом поновног издавања дозвола у програмском елаборату наведу минимум програма (нпр. у процентима) који се емитује на језику националне мањине, ако медиј покрива подручје где су националне мањине значајно заступљене“ (Заштитник грађана 2016:10).

Осим обезбеђивања одрживости медија на језицима мањина важно питање је и дефинисање уређивачког концепта ових медија. До сада, у стручној и научној пракси није успостављен консензус о томе шта су медији мањина и шта би требало да буде основни садржај ових медија, не у погледу ограничавања диверзитета у приступу, већ како ови медији у високом степену треба да задовоље комуникативне потребе корисника.

На ова питања су могућа решења понудили новинари који раде у тим медијима. У 46 истраживачких интервјуа које су сарадници Новосадске новинарске школе водили са новинарима/новинарима и уредницима/уредницама запосленим у медијима на језицима националних заједница у Војводини (Србија) за потребе пројекта „Информисање на језицима мањина на западном Балкану: слобода, приступ, маргинализација“. Резултати су објављени у истоименом зборнику 2013. године. Тражено је од саговорника и саговорница да одреде/дефинишу медиј на језицима националних мањина. За ову прилику издавамо само део резултата.

„На питање шта новинари и уредници сматрају да је заиста медиј националне заједнице од понуђених варијетета (...) половина (50%) је одговорила да су то само они који су у потпуности форматирани и програмирани на језику националне заједнице и у којима је цео новинарски, управљачки и

административно-техничко-технолошки кадар из те националне заједнице. Да једино такви медији треба да буду финансирани стабилно из државног буџета према принципу афирмативне акције, да имају и друге повластице попут олакшавања добијања лиценци за емитовање радијског и телевизијског програма, пореске и друге погодности с обзиром да никада не могу бити профитабилни као медији на језику већине. Сви остали само пројектно по моделу 'остваривања јавног интереса'.

На другом месту са 31,25% су они који су се определили за други модел, тачније медије који само део свог простора, односно времена одвајају за садржаје презентоване на језику националне заједнице и за то ангажују новинаре који припадају тој заједници, или говоре језик те заједнице.

На трећем месту са 13,75% су медији који су формиран као мулти-етничке редакције које производе садржаје на различитим језицима, али их уклапају у јединствен програм (...). Овај резултат указује на то да су новинари заговорници суштинског мултикултурализма као приступа који треба подржати јер спречавају гетоизацију мањина, пошто очито и мањински центри моћи преферирају затварање у оквире сопствене заједнице.

Новинари и уредници су дефинисали у дубинским интервјуима и шта би требало да буде основно начело уређивачке политике медија на језицима националних мањина. Највише, њих 46,66% сматра да је то извештавање о свим догађајима из спољне, унутрашње политике, културе, здравства, образовања, спорта, као и о догађајима из сопствене заједнице. Тачније да ови медији треба да буду форматирани на исти начин као и медији на језику већине намењени целој популацији, с тим да ови једноставно само излазе на неком другом језику.

Трећина сматра (30,95%) да ти медији имају ипак другачији задатак, односно да је њима у фокусу пре свега афирмација сопствене заједнице и мултикултурализма.

Најмање је оних (16,66%) који су још суженији у одређивању правца уређивачке политике тврдећи да је примарно бављење само питањима сопствене заједнице (подстицање активне партиципације грађана у заједници, јачање и афирмисање језика и културе), а да све остале садржаје припадници те мањине могу наћи и у медијима који се нуде на већинском језику на тржишту“ (Валић Недељковић 2013б: 53–55).

На крају разговора новинари и уредници су упитани шта мењају уређивачким политикама медија на језику њихове националне заједнице? На ово питање новинари су одговарали углавном наводећи проблеме који се могу разврстати у три групе: проблеми у самој редакцији; непостојање истраживачког новинарства и исполитизованост; искључивост у извештавању. „Ови медији се баве, према мишљењу новинара и уредника обухваћених интервјуима у ипак ограниченом истраживачком корпусу, више фестивалима и народним обичајима своје заједнице, а не суштинским проблемима са којима се она данас суочава, нити односима које има са већинским и другим мањин-

ским заједницама“ (Валић Недељковић 2013б: 55–56). Овај веома раширен феномен се назива „кудизација медија мањина“.

Предизборна кампања је најочитији пример колико су медији етични, професионални, толерантни, демократични и независни од политичких и економских центара моћи. Анализа праћења предизборне кампање даје најбољи увид у уређивачку политику медија како на већинском, тако и на језицима мањина.

Мониторинг избора за чланове националних савета Новосадске новинарске школе (ур. Дубравка Валић Недељковић) 2014. било је први пут да се у оваквом обиму мониторују медији на мањинским језицима (албанском, бошњачком, буњевачком, хрватском, мађарском, ромском, румунском, русинском, словачком) и српском језику у време предизборне кампање за чланове националних савета. Мониторинг је показао да нема општег модела у праћењу кампање, да су се различити медији чак на истом језику понашали од сасвим незаинтересованих за изборе до потпуно посвећених овој теми. Истовремено, потпуно су различити и професионални стандарди у извештавању. Уочено је такође да су се поједини кандидати међусобно „обрачунавали“ у медијима на српском, а не на свом матерњем језику. Оно што је идентификовао мониторинг је и појава сукоба интереса. Реч је о томе да су неки кандидати за чланове савета били и новинари који раде у медијима на језику те исте мањинске заједнице, а чак су неки од њих и извештавали о предизборној кампањи без обзира на то што новинарски кодекс (заједнички кодекс) УНС-а и НУНС-а Србије из 2006. јасно и директно оспорава да новинари буду истовремено укључени у рад редакције у праћењу избора и да буду кандидати на некој од листа.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

На крају ваља истаћи да је ипак, упркос свим мањкавостима информисања на језицима мањина, у Србији досегнут стандард у овој области медијске сфере који је далеко изнад ситуације у региону у позитивном смислу посматрано (Марко 2013), те да ови медији обављају и информативну и образовну и забавну функцију на језику/језицима мањина.

Међународна и домаћа легислатива је сензибилисана према потреби информисања на језицима мањина, али истовремено није јасно и једнозначно дефинисала шта се може приоритетно сматрати медијем на језику националне мањине. При томе, ово питање није само теоретско, већ значајно и за свакодневну праксу, како би се у медијској стратегији, која се управо у време објављивања овог текста (јесен 2018) у Србији припрема за наредни петогодишњи период, лакше утврдило и који медији би требало приоритетно, на основу принципа афирмативне акције, да на различите начине буду подржани да би у потпуности биле задовољене комуникативне потребе припадника националних мањина у Србији. Дакле, не само да се формалистички примене

одредбе домаћег законодавства и међународних докумената, као и да се испуне стандарди преговарачког поглавља 23, већ да и суштински информисање на језицима мањина досегне неопходан стандард, како на локалном, тако и на регионалном и националном нивоу, јер је реч о различитим типовима информација и медијским садржајима, односно задовољавању комуникативних потреба различите публике.

Истовремено, препоруке Заштитника грађана из 2016, које указују на сву неопходност транспарентног и стабилног финансирања ових медија, морале би бити у потпуности имплементирани посебно јер је то важан елемент за остваривање мањинских права, као и јавни интерес Србије, уколико себе сматра демократском државом у пуном смислу те речи.

Такође је битно преиспитати могућност афирмације поновног покретања локалних мултијезичких медија као аутентичних промотора мултикултурализма у вишенационалној заједници каква је Србија.

ЛИТЕРАТУРА

- Европска конвенција о прекограничној телевизији (ЕЦТТ), усвојена 1989. године, http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/doc/translations/serbian/T-TT%282000%29008_sb.pdf.
- Центар за развој цивилног друштва, *Информисање на језицима националних мањина: Предлози за нове политичке деценију после*, ур. Снежана Илић, Зрењанин: Центар за развој цивилног друштва, 2017.
- Декларација о слободи изражавања и информисања*, <http://www.poverenik.rs/yu/pravni-okvir-pi/medjunarodni-dokumenti-pi/149-deklaracija-o-slobodi-izrazavanja-i-informisanja-.html>.
- Декларација о културном диверзитету, УНЕСКО, 2001, https://www.google.rs/search?q=Deklaracija+o+kulturnom+diverzitetu&ie=utf-8&oe=utf-8&client=firefox-b&gws_rd=cr&dcr=0&ei=f8hcWt7KJYKusQG6pKO4DA.
- Декларација о улози медија цивилног друштва у промовисању друштвене кохезије и међукултурног дијалога, 2009, http://www.cmfe.eu/docs/_Declaration_Community_media_adopted_CM-11-02-09E1.pdf.
- Директива о аудиовизуелним медијима и услугама, Директива АВМС, децембар 2007, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:332:0027:0045:EN:PDF>.
- Избори за националне саветје националних мањина 2014: Која су медији на језицима мањина изабрали?*, Нови Сад: Новосадска новинарска школа, 2014, <file:///D:/prezentacije%201/skupovi/Skupstina%20APV%20izbori%20017%20zenska%20parlamentarna/Predsednicki%202017/IZBORI-ZA-NACIONALNE-SAVETE-NACIONALNIH-MANJINA-20141.pdf>.
- Кунтић, Калман, *Традиционални медији и медијска продукција на језицима националних мањина у Србији 2006–2016*, у: Информисање на језицима националних мањина: Предлози за нове политике деценију после, ур. Снежана Илић, Зрењанин: Центар за развој цивилног друштва, 2017, стр. 5–91.

- Марко, Давор ур., *Информисање на језицима мањина на западном Балкану: слобода, приватизација, маргинализација*, Медија план институт, Сарајево, 2013.
- Пралица, Дејан, *Локални вишејезични радио у Војводини* у: ЦМ – часопис за управљање комуницирањем, год. 3, бр. 8, Протокол – Факултет политичких наука, Нови Сад – Београд, 2008, стр. 165–177.
- Закон о јавном информисању и медијима (2014), Сл. гласник РС, бр. 83/2014, 58/2015 и 12/2016 – аутентично тумачење.
- Закон о јавним медијским сервисима (2014), Сл. гласник РС, бр. 83/2014, 103/2015 и 108/2014.
- Закон о електронским медијима (2014), Сл. гласник РС, бр. 83/2014 и 6/2016 – др. Закон.
- Закон о националним саветима националних мањина (2009), Сл. гласник РС, бр. 72/09.
- Заштитник грађана (2016). *Посебан извештај о информисању на језицима националних мањина након приватизације медија*.
<http://www.ombudsman.rs/index.php/izvestaji/posebnii-izvestaji/5018-2016> (посећено у децембру 2017).
- Валић Недељковић Дубравка (2008а), *Медији националних мањина*, у: Медијска политика: часопис за медијску културу и истраживања, (ур.) Будимир Дамјановић, Никшић, Вол. 1, Но 1, стр. 179–200.
- Валић Недељковић, Дубравка (2008б), *Мултикултуралност у програмима јавног сервиса Војводине* у: Мултиетнички идентитет Војводине: изазови у 2007–08. Хелсиншке свеске бр. 27, Београд: Хелсиншки одбор за људска права у Србији.
- Валић Недељковић, Дубравка (2012), *Покрајински јавни сервис Војводине: програми на ромском језику* у: Промене идентитета, културе и језика Рома у условима планске социјално-економске интеграције : зборник радова са научног скупа одржаног 6–8. децембра 2010, уредници Тибор Варади, Горан Башић, Београд : САНУ, Научни скупови, Српска академија наука и уметности; књ. 139. Одељење друштвених наука; књ. 33, стр. 365–376.
- Валић Недељковић, Дубравка (2013а), *Криза идентитета на језицима националних мањина западног Балкана – културолошке конекције* у: Медијски дијалози – часопис за истраживање медија и друштва, бр.16, вол. 6, стр. 297–317.
- Валић Недељковић, Дубравка (2013б), *Шта су то медији националних мањина?*, у: Информисање на језицима мањина на западном Балкану: слобода, приступ, маргинализација, ур. Давор Марко. Сарајево : Медија план институт, стр. 45–61.
- Валић Недељковић Дубравка, (2015), *Приватизација медија на језицима мањина – шанса или претња: Дијакрона и синхрона перспектива*, у: Значај медијског интегритета : мониторинг примене нових медијских закона у Србији: приватизација медија, ур. Дубравка Валић Недељковић, Нови Сад : Новосадска новинарска школа, стр. 32–43.

Dubravka Valić Nedeljković

MEDIA IN MINORITY LANGUAGES IN SERBIA,
FROM THE CONSTITUTION AND LEGAL STANDARDS
TO EVERYDAY LIFE

S u m m a r y

International and domestic legislation has largely recognized the importance of information in the mother tongue, as well as the media in minority languages. However, it is not defined what can be considered as a media in the languages of national minorities. In this paper all individual variants that include information in the language/languages of minorities present in Serbia are explained. At the same time, it points to the importance of clearly defining what can be considered as a minority/minorities language so that these media can be systematically supported according to the principle of affirmative action and ensure their sustainability in a very controversial and chaotic mediasphere as it is in Serbia.

Keywords: media, minorities, information in the language of national minorities, Serbia